

Suomen kirjakielen normeista

Viime vuosina on eri yhteyksissä viritelty periaatteellista keskustelua suomen kirjakielen normeista. Puheenvuoroja ovat käyttäneet sekä äidinkielen opettajat että tutkijat, ja ne ovat osaksi olleet hyvinkin kriittisiä. Kritiikkiä ovat saaneet osakseen varsinkin kielenhuollossa ilmenevät asenteet ja oikeakielisyysnormien perustelut.

Tarkoitukseni ei ole tässä kirjoituksessa enempää puolustaa kuin kritisoidakaan yksityisiä normeja vaan antaa yleiskuva siitä, miten kirjakielen normit on kodifioitu ja mitä niihin kuuluu. Yritän myös — lähinnä yksityisten esimerkkien avulla — havainnollistaa normien ikää ja alkuperää. Mielestäni keskustelun pohjaksi tarvitaan peruskartoitusta. Historiallisen näkökulman olen valinnut siitäkin syystä, että päivän sankari Osmo Ikola on antanut merkittävän panoksen sekä nykyisten normien sisältöön että niiden kodifiointiin.

Kun kielen normeja ja niiden perusteita kritisoidaan, tarkoitetaan tietysti ns. kodifioituja normeja: sanakirjoihin, kielioppeihin ja kielioppaisiin kirjattuja kielenkäytön ohjeita. Saatetaan kritisoida sekä itse normeja (esim. Larjavaara 1992) että varsinkin kielimiesten tapaa suhtautua niihin: tapaa vaatia normien poikkeuksetonta noudattamista ja korjailla toisten kielenkäyttöä (esim. Kauppinen 1985; Leino 1989).

On tavallista, että *normi*-sanaa kielestä puhuttaessa käytetään tässä suppeassa merkityksessä tarkoittamaan vain kodifioituja, ohjailevia normeja. Sanaa voidaan kuitenkin käyttää myös toisin, samaan tapaan kuin sitä käytetään puhuttaessa muista sosiaalisista ilmiöistä, esim. käyttäytymisestä. Kielen normit ovat tällöin yhtä kuin kieliyhteisön käsite siitä, mikä missäkin tilanteessa on oikeaa ja soveliasta kieltä. Tässä mielessä normeista puhutaan sosiolingvistiikassa, ja tämä on myös Amsterdamissa toimivan lingvistin Renate Bartschin lähtökohta hänen laajassa teoksessaan ”Norms of Language” (1987). Näin käsitettyinä normit ovat empiirisiä sosiaalisia tosiasioita. Kaikki kielet ovat normijärjestelmiä riippumatta siitä, onko niillä kirjoitusta ja kodifioituja normeja.

1. *Historiallinen katsaus*

Kun kieli elää ”luonnontilassa” ilman kirjallista kulttuuria ja normien kodifointia, normit ovat implisiittisiä: kieliyhteisön jäsen noudattaa niitä puheessaan ja soveltaa niitä puheen tulkinnassa olematta niistä ainaakaan selvästi tietoinen. Tietoinen huomio normeihin kohdistuu enintään silloin, kun joku rikkoo niitä, puhuu poikkeavasti. Kysymys on silloin yleensä kahden normijärjestelmän (esim. kahden eri murteen) yhteen-törmäyksestä.

Kieliyhteisön siirtyessä kirjalliseen kulttuuriin tilanne muuttuu. Kirjaan pantu kielimuoto saa standardin aseman: siitä tulee myöhempien kirjallisten tuotteiden, mahdollisesti puheenkin malli. Meillä Suomessa Agricolan teokset toimivat ensimmäisenä standardina. Agricola itse oli perillä standardoinnin ongelmista ja joutui tekemään tietoisia valintoja vaihtoehtojen kesken, niin kuin Uuden testamentin esipuheesta hyvin näkyy (Agr. II 18—19). Erityisen voimakas ja pitkäaikainen vaikutus kaiken kirjallisen kielenkäytön esikuvana oli sittemmin vuoden 1642 Raamatulla (ks. Rapola 1967: 86—112; Ikola 1992).

Kirjallisen kulttuurin myöhemmässä vaiheessa seuraa kirjakielen normien kodifointi kielioppeihin ja sanakirjoihin. Meillä Suomessa 1600-luvun kielioppeilla ei ollut erityisiä normatiivisia tavoitteita: ne syntyivät suomen kielen oppikirjoiksi muunkielisille, erityisesti ruotsalais-syntyisille virkamiehille (ks. Vihonen 1978: 28—31). Kirjakielen standardiin niillä ei liene ollut vaikutusta. 1700-luvun ainoa kielioppi, Ilmajoen kirkkoherran Bartholdus Vhaelin 1733 postuumina ilmestynyt teos, taas rinnastaa eri murteiden muotoja ja esittää standardiksi lähinnä kirjoittajan oman toimialueen Etelä-Pohjanmaan murteen (Rapola 1962: 23—24, 1967: 154—155). 1600-luvun suomea sisältäneet sanakirjat olivat vaatimattomia monikielisiä sanastoja. 1700-luvun suurteokset, Jusleniuksen ja Gananderin sanakirjat, taas pyrkivät esittämään kielen koko sanavaraston erottelematta kirjakieltä ja murteita. Näinhän on laita vielä Lönnrotinkin sanakirjassa.

Suomen kirjakielen voi miltei katsoa Ruotsin vallan aikana toimineen implisiittisten normien varassa lukuun ottamatta sitä, että keskeiset kirkolliset kirjat hengellisen auktoriteettiasemansa nojalla toimivat kirjallisen ja varmaan kirkollisissa puitteissa suullisenkin kielenkäytön mallina. Tilanne muuttui autonomian ajan alussa, kun kansallisen herätyksen myötä virisi pyrkimys kehittää suomen kielestä kulttuurikieli ja virkakieli. Tällaisessa historiallisessa ja poliittisessä tilanteessa kielen standardin luominen yleensäkin käy välttämättömäksi (vrt. Bartsch 1987: 249).

Vuoden 1820 vaiheilla alkoi pitkällinen kirjakielen normien valinnan ja kehittelyn vaihe. Sen ensimmäisiin ilmentymiin kuuluu Jaakko Juteinin 1818 ilmestynyt kielioppi ”Försök till utredande af finska språkets grammatik”. Juteini, kuten seuraavatkin kieliopinkirjoittajat, joutui tietoisesti tekemään valintoja murteiden keskenään ristiriitaisten normien kesken. Juteinin ilmaisemana päämääränä oli kielen sopusointu itsensä kanssa ja kansakunnan yhtenäisyys. Murteet sulautuisivat yhteen ja syntyi uusi, hyvin suunniteltu kirja- ja puhekieli. Juteinin omin sanoin:

Sanotaan kyllä: kieltä tulee kirjoittaa, niin kuin sitä puhutaan. Mutta koska siten syntyisi yhtä monta kieltä, kuin nyt vanhat murteet, niin pitää maan joka murteesta käyttää hyväksi vain se, mikä parhaiten pitää yhtä kielen luonteen kanssa ja voi johtaa sen täydellistymiseen, kunnes pikemminkin on syytä sanoa: kieltä tulee puhua, niin kuin sitä kirjoitetaan. (Judén 1818: 5.)

Myöhemmät kieliopinkirjoittajat, esimerkiksi von Becker (1824) ja Renvall (1840), sisällyttivät kielioppeihinsa erityisen katsauksen suomen murteisiin ja perustelivat normivalintojaan eri murteiden paremmuudella. Tuolloin elettiin ns. murteiden taistelun aikaa: käytiin kiistoja siitä, tulisiko kirjakieltä kehitettäessä ensisijaisesti nojautua perinnäiseen kirkolliseen kirjakieleen ja sen pohjana oleviin läntisiin murteisiin vai kansanrunouden kieleen ja siinä käytettyihin itäisiin murteisiin. Tässä ”taistelussa” oli kyse nimenomaan kirjakielen normien valinnasta. (Murteiden taistelusta ks. esim. Rapola 1956; Pulkkinen 1972: 13—22.) Kuten tunnettua tuloksena oli kompromissi: joissakin suhteissa kirjakielen äänne-, muoto- ja lauserakenne muuttui itämurteiden kantaa vastaavaksi, joissakin suhteissa perinnäinen käytäntö jäi voimaan. (Normien muutoksista ks. esim. Pulkkinen mt. 39—42.)

Paitsi eri murteiden paremmuudesta keskustelua käytiin myös siitä, olivatko koko kieliyhteisölle yhteiset kirjakielen normit ylipäänsä tarpeen. Yleensä 1800-luvun kielenkehittäjät asettivat tavoitteeksi koko kansalle yhteisen kirjakielen, mutta muunkinlaisia ääniä kuului. Tunnetuin normatiivisuuden vastustaja oli Gottlund, jonka mielestä jokaisen tuli saada puhua ja myös kirjoittaa omaa murrettaan.

1800-luvun normiperinnön välittäjiä omalle vuosisadallemme olivat ennen kaikkea Lönnrotin sanakirja (1867—1880) ja Setälän kieliopit (1880, 1898). Lönnrotin teos ei luonteeltaan ole normatiivinen sanakirja vaan toimittajan omien sanojen mukaan ”kaikkien sitä laadittaessa saatavilla olleiden suomen sanojen aakkosellisesti järjestetty luettelo” (Lönnr. II, Slutord), mutta se sai toimittaa normatiivisenkin sanakirjan virkaa aina Nykysuomen sanakirjan ilmestymiseen asti. Setälän osalta on tavallaan paradoksaalista, että juuri hänen kohtalokseen tuli välittää

1800-luvun kieliopillisen ajattelun perintö uudelle vuosisadalle ja että hänen kielioppinsa vuosikymmeniksi saivat normiauktoriteetin aseman. Hänen oman käsityksensä mukaan arvovalta kielikysymyksissä ei kuulu- nut kieliakatemoille eikä kielentutkijoille vaan kirjailijoille (Setälä 1921/1894: 144—147).

2. Nykyinen normien kodifikaatio

Kirjakielen normien kodifikaatioina voidaan pitää sanakirjoja, kielioppeja ja kielioppaita. Näistä vain viimeksi mainitut ovat perusluonteeltaan preskriptiivisiä, ohjailevia. Sanakirjat ovat kielen sanaston ja kieliopit kielen rakenteen deskriptiota, mutta koska niissä yleensä kuvataan korrektina pidettyä kielenkäyttöä, ne saavat preskriptiivistäkin luonnetta. Opetuskieliopit voivat olla hyvinkin ohjailevia.

2.1. Sanakirjat

Kun Nykysuomen sanakirja 1951—1961 ilmestyi, se oli vastaus pitkäaikaisiin odotuksiin. Aloite ”suomen kirja- ja sivistyskielen kantasanakirjan” aikaansaamiseksi oli tehty eduskunnassa 1927, ja työn oli valtionavun turvin ottanut hoitaakseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1929. Eduskunnan toimeksiannon mukaan sanakirjan tuli sisältää ”kaikki nykyisessä suomen kirja- ja sivistyskielessä käytetyt ja käytettäväksi hyväksyttävät sanat tarpeen mukaan määriteltynä ja selitettynä”. (NS I, Alkusanat.)

Jo toimeksiannon mukaan sanakirjassa on sekä deskriptiivinen että normatiivinen puoli. Deskriptiiviseen puoleen kuuluu, että sanakirja antaa kuvan aikansa kielenkäytöstä. Normatiivisen puolen osalta lainaan sanakirjan päätoimittajaa Matti Sadeniemeä:

Deskriptioon kuuluvat myös maininnat sanan yleisyydestä tai harvinaisuudesta, tyyliarvosta, mahdollisesta vanhentuneisuudesta yms. Mutta kaikessa tässä on jo mukana myös normatiivinen puoli. Kun sanakirja esim. mainitsee *hoksata* -verbin (sic!) arkityyliseksi, niin sellainen, joka ehkä omasta puolestaan käyttäisi sanaa neutraalisävyisenä normaalityylin sanana, käsittää maininnan varottavaksi (sic!) sormennostoksi — ja on siitä luonteensa mukaisesti joko kiitolinen tai harmissaan. Selvimmin normatiivisuus kuitenkin näkyy niissä tapauksissa, joissa esiintyy viittaus suositeltavampaan muotoon, esim. *inhoittaa*, par. *inhottaa*, tai hylättävästä hyväksyttävään ilmaukseen, esim. *freesi* -sanasta nuolella sanaan *jrysin*. — — Tietysti voidaan olla taas eri mieltä sanakirjan ratkaisuista. Ne voivat

olla jonkun mielestä paikoin harhaan osuneita, jonkun mielestä normatiivisuutta voi olla liikaa, jonkun mielestä liian vähän. Mutta että normatiiviset kannanotot ovat välttämättömiä, siitä ei voitane olla eri mieltä. (Sadeniemi 1952: 5.)

Nyky-suomen sanakirjan valmistumisesta on jo yli kolme ja sen perusaineksen keruusta yli viisi vuosikymmentä (ks. NS I, Alkusanat). Se ei siis enää kuvaa nyky-suomea. Sen onkin parhaillaan korvaamassa uusi teos, Suomen kielen perussanakirja, jota toimitetaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimistossa. Tämän kolmiosaiseksi suunnitellun sanakirjan 1. osa ilmestyi 1990, 2. osa 1992. Normatiiviset tavoitteensa ja normilähteensä sanakirja ilmoittaa jo alkusanoissaan:

Suomen kielen perussanakirja antaa myös oikeakielisysohjeita, jotka koskevat sanojen kirjoitusasua, ääntämistä, taivutusta, merkityksiä, käyttöä erilaisissa lause- ym. rakenteissa sekä sananvalintaa. Näiden suositusten osalta toimitus on tukeutunut Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suomen kielen lautakunnan päätöksiin.

2.2. *Kieliopit*

Suomen kieliopista kiistaton ja pitkäaikainen ohjaileva vaikutus on ollut Setälän kieliopilla. Niitä käytettiin oppikirjoina sekä kouluissa että yliopistossa, ja niistä ilmestyi yhä uusia painoksia. Suomen kielen lauseoppia Matti Sadeniemi hellävaraisesti ajantasaisti 13. painokseen (1952), Äänne- ja sanaoppia 17. painokseen (1966). Setälän kielioppeihin perustuvat eri koulumuotoja ja luokka-asteita varten laaditut didaktiset kieliopit. Setälä itse laati alkeisoppikirjan sekä kansakoulua (1899) että oppikoulua (1900) varten. Varsinkin jälkimmäisestä tuli suosittu ja pitkäikäinen. 19. painos siitä julkaistiin 1948. Jo 1939 se sai rinnalleen Kaarlo Niemisen muokkaaman ja laajentaman laitoksen, ja 1964 ilmestyi uudistettu laitos, jossa kolmantena tekijänä oli Aulis Ojajärvi. Vasta peruskoulu uudenslaisine oppimateriaaleineen siirsi sen sivuun. (Tämän oppikirjan eri laitoksista ks. esim. Numminen 1965.)

Setälä ilmoittaa Suomen kielen lauseoppinsa 1. painoksen esipuheessa, mitä kielimuotoa teos kuvaa:

Kirjassamme on koetettu sen perustuksen nojalla, jonka kielen tutkinto on tähän saakka laskenut, esittää suomalaista lauserakennusta semmoisena, kuin se todella on vakaantunut kirjakielehemme, noudattaen hyvää kansankieltä (Setälä 1880, Esipuhe).

Tämän ensimmäisen suomenkielisen suomen lauseopin tärkeimpänä kirjallisena lähteenä Setälä — itse 16-vuotias lyseolainen — mainitsee tuolloisen ruotsinkielisen oppikirjan, A. W. Jahnssonin teoksen ”Fins-

ka språkets satslära”. Sitä hän on verrannut ”tarkoin kansan puhekieleen sekä muutamiin vanhempiin lauseoppeihimme, samalla ottaen huomioon ne muistutukset, joita Jahnsson’in lauseoppia vastaan on tehty”. Lisäksi hän on käyttänyt unkarilaisen fennougristin Josef Budenzin samana vuonna (1880) ilmestynyttä kielioppia ja saanut opettajaltaan Arvid Genetziltä varsinkin itäsuomalaista kansankieltä koskevia tietoja. (Setälä 1880, Esipuhe.) Aikalaisarvostelu kiittikin Setälän teosta mm. siitä, että se ”ylipäin ei suosi mitään murretta, vaan perustaa sääntönsä ja määräyksensä jo yleisesti tavalliseksi tulleeseen kirjakieleen ja paraaseen kansan puhekieleen, eri murteista valiten, mikä on puhtainta ja sopivinta, jokaisen ymmärrettävää ja kaikille kelpaavaa” (F. Ahlman 1880; tässä lähteenä Heikkinen 1981: 69—70).

Julkaistessaan äänne- ja sanaopin (1898) Setälä oli jo suomen kielen professori. Lauseopin ja äänne- ja sanaopin ilmestymisen välillä oli tapahtunut paljon muutakin kuin varhaiskypsän lyseolaisen varttuminen tutkijaksi. Vuonna 1888 oli saanut työnsä valmiiksi kielioppikomitea, jonka toimeksiantona oli laatia suunnitelma lyseoissa opettettävien kielten oppikirjojen esitystavan yhdenmukaistamiseksi sekä kielioppiluonnokset. (Komiteasta, sen työn tuloksista ja niiden vastaanotosta ks. Heikkinen 1981: 86—120.) Setälä itse oli tutustunut nuogrammaattiseen teoriaan ja soveltanut sitä väitöskirjassaan ja muissa tutkimuksissaan (esim. Korhonen 1986: 126—129; ks. myös Setälä 1921/1891). Niin ikään hän oli tutustunut Adolf Noreeniin ja hänen oikeakielisyyttä koskeviin ajatuksiinsa (esim. Heikkinen 1981: 115; Korhonen 1986: 127; Paunonen 1992: 154—155; ks. myös Setälä 1921/1894).

Äänne- ja sanaopin esipuheessa Setälä ei selvitä, mihin kieliainekseen tai kielimuotoon teos perustuu. Tämän voi ehkä ymmärtää niin, että kirjakielen äänne- ja muotokannasta jo tuohon aikaan vallitsi niin suuri yksimielisyys, ettei asiasta tarvinnut mainita. Sen sijaan Setälä tekee selkoa tieteellisistä lähtökohdistaan: hän erottaa deskriptiivisen esityksen kielihistoriallisesta ja kuvaa suomen kieltä ”sen oman luonteen vaatimusten mukaisesti” sovittamatta siihen muiden kielten kieliopista lainattuja kategorioita ja kaavoja. Kirjallisina lähteinä ovat olleet mm. Genetzin kielioppi ja Ahlqvistin Suomen kielen rakennus. (Setälä 1898: V—VIII.)

Aarni Penttilä mainitsee 1957 ilmestyneen lähes 700-sivuisen Suomen kielioppinsa esipuheessa, että teos pyrkii korvaamaan Setälän kieliopit ja täydentämään niiden sisältämää kuvausta. Selvää onkin, että teos jo moninkertaisesti laajemman aineistonsa ja yksityiskohtaisemman jäsentelynsä ansiosta sisältää täydennyksiä ja myös kieliopissa ennen esitämätöntä tietoa kielen rakennepiirteistä. Setälän kielioppien asemaa se ei kuitenkaan saavuttanut vaan jäi lähinnä akateemisen käyttäjäkunnan

aines- ja idealähteeksi. Normatiivisia tavoitteita Penttilä ei teokselleen ilmeisesti edes asettanut vaan pyrki kielen keinojen mahdollisimman tarkkaan ja tyhjentävään esittelyyn (vrt. Lindén 1958: 91—92). Mukaan pääsivät myös käytöstä jääneet tai torjutut rinnakkaisuudet (esimerkkejä näistä ks. Itkonen 1958: 98—103).

Useimmat viime vuosikymmenien kieliopilliset esitykset ovat tavoitteiltaan lingvistisiä: niissä pyritään kielen rakenteiden eksaktiin kuvaukseen ja rakennekuvauksen menetelmien kokeiluun ja kehittämiseen (ks. esim. Karlsson 1982, Esipuhe). Ne on tarkoitettu tutkijoille ja yliopisto-opiskelijoille. Normatiivisuus on toissijaista, jos sitä ylipäänsä on mukana.

Muista poikkeaa Osmo Ikolan ”Suomen kielioppi ja oikeakielisyysoapas”, joka sisältyy hänen toimittamaansa, ns. suurelle yleisölle tarkoitettuun Suomen kielen käsikirjaan (1968; myöhemmät, uudistetut painokset nimellä *Nykysuomen käsikirja*). Nimensä mukaisesti se yhdistää perinteisen tyyppiseen kielen rakenteen kuvaukseen normatiivisen näkökulman. Tämän kieliopin tavoitteita ja sisältöä Ikola luonnehtii seuraavasti:

Tämä kielioppi ja oikeakielisyysoapas pyrkii ennen kaikkea opastamaan kielenkäyttäjiä hyvän yleiskielen, lähinnä asiatyylin, viljelyyn. Koska varsinaisen kieliopin tuntemus on tässä suhteessa korvaamattomaksi avuksi ja koska kielemme rakenne sellaisenaankin kiinnostanee tämän kirjan käyttäjiä, on opas pantu kokoon siten, että se sisältää järjestelmällisen esityksen suomen kieliopin pääkohdista. (Ikola 1968: 103.)

Ohjeissa on pyritty seuraamaan yleisesti hyväksyttyä oikeakielisyyssanktaa. Vain kiistanalaisissa kysymyksissä ja muissa sellaisissa kohdissa, joissa ei ole yleisiä normeja, kirjoittajan oma kanta on saanut ratkaista. (Mt. 103—104.) Ikolan kielioppia sana- ja asiahakemistoinen voi pitää kirjakielen normien systemaattisesti järjestettynä kodifikaationa. Muita kielioppaista teos poikkeaa juuri systemaattisuudessaan.

2.3. *Kielioppaat*

Kielioppaiden flooraa ovat kokoavasti esitelleet ainakin Jouko Vesikansa (1978) ja Valma Yli-Vakkuri (1980). Vesikansa esittää kronologisen katsauksen koko kirjallisuudenlajiin, Yli-Vakkuri analysoi oppaiden rakennetta, asenteita ja suostuttelukeinoja. Kuten Yli-Vakkuri toteaa, oppaiden tehtävä on kahtalainen: toisaalta jakaa tietoa kielen normeista, toisaalta suostutella lukijat niitä noudattamaan (s. 95).

Opaskirjallisuuden klassikko ja prototyyppi on E. A. Saarimaan Kielenopas, josta vuosina 1947—1971 ilmestyi kaikkiaan kahdeksan painosta (kaksi viimeistä tekijän jo kuoltua Paavo Pulkkinen tarkistamina). Se oli oikeastaan tarkistettu ja laajennettu laitoksen tekijän ”Huonoa ja hyvää suomea” -nimisestä opaskirjasta, josta oli ilmestynyt kaksi painosta 30-luvun alussa (1930, 1931).

Nimensä mukaisesti tämä teos koostuu ”huonon suomen” näytteistä korjauksineen. Vaikka teos on suppeahko (136 sivua), Saarimaa on perustellut lähes jokaisen korjauksen. Perustelut ovat lyhyitä: hylättävä tai kartettava vaihtoehto on epäsuomalainen, murteellinen, outo, kömpelö jne., hyväksyttävä vaihtoehto suomalaisempi, vakiintunut, yleisempi, lyhyempi, kauniimpi tms. Jonkin verran pitempi perustelu on tarpeen vedottaessa kielioopin sääntöön. (Teoksen oikeakielisyyssperusteista ks. Muurinen 1982; Rintala 1985: 156—159.) Kielenopas on koostettu samoin periaattein kuin edeltäjänsä mutta on laajuudeltaan siihen verrattuna yli kolminkertainen (vrt. Saarimaa 1947, Alkulause).

Saarimaan opaskirjat eivät yleensä esitä tekijän henkilökohtaisia mielipiteitä vaan perustuvat Setälän kielioppeihin ja Virittäjässä julkaistuihin kollektiivisesti hyväksytyihin kannanottoihin (ks. Kielenoppaan eri laitosten esipuheet). Saarimaalla oli kaksikin luottamusta nauttivaa taustaorganisaatiota: Kotikielen Seura ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta (v:sta 1949 Suomen Akatemian kielilautakunta). Kun kielivaliokunta oli vuosien mittaan saavuttanut kielenohjailussa kiistattoman auktoriteettiaseman, voi Kielenoppaan katsoa ainakin pääpiirteittäin edustavan aikansa virallista oikeakielisyysskantaa. Se saikin jonkinlaisen virallisen opaskirjan aseman. Samaa asemaa ei koskaan saavuttanut Saarimaan antagonistin ja kriitikon Lauri Kettusen ”Hyvää vapaata suomea” (1949).

Kielenoppaasta ei enää äskettäin ole otettu uusia painoksia (uusin on 8. painos vuodelta 1971), ja sen aseman normatiivisena oppaana ovat ainakin suureksi osaksi perineet uudemmat julkaisut. Perinnön jakajia on useita, ja eri teosten suosio näyttää vaihtelevan mm. paikkakunnittain ja käyttäjäryhmittäin. Yksi perillisistä on kiistatta Ikolan jo mainittu teos, yksi on Terho Itkosen Kieliopas (1982). Edellisestä on myynnissä 3. uudistettu laitos, jälkimmäisestä 5. painos.

Itkosen teos on kaksijakoinen: alussa on perinnäisen kielioopin runkoon jäsennetty ohjeisto (n. 100 sivua), sitä seuraa sanakirjan muotoon laadittu hakemisto (lähes 300 sivua). Tarpeetonta ohjailua tekijä on pyrkinyt välttämään:

Eri ilmaisukeinojen rinnakkaista käyttöä olen yrittänyt valaista niin monipuolisesti kuin suinkin. Kirjassa on jonkin verran ”po.” (pitää olla) -tyyppisiä ohjeita, runsaanlaisesti ”par.” (paremmin) -tyyppisiä

suosituksia mutta vielä enemmän näytteitä sellaisesta kieltä rikastavasta ilmaisutapojen rinnakkaisuudesta, jossa yhtä vaihtoehtoa ei voida leimata huonommaksi kuin toistakaan. (Itkonen 1982, Alkulause.)

Normilähteinään Itkonenkin mainitsee suomen kielen lautakunnan suositukset ja Nykysuomen sanakirjan. Nykysuomen sanakirjassa esitetyjä tietoja ja ohjeita on kuitenkin ollut pakko teoksen vanhentuneisuuden vuoksi täydentää ja korjata.

3. Normien luokittelua

Kirjakielen normit poikkeavat toisistaan paitsi vaikutusalueeltaan ja velvoittavuudeltaan myös taustaltaan ja alkuperältään. Nykyisen normistomme historiaa on toistaiseksi selvitetty vain satunnaisesti tutkimuksissa, joiden varsinainen tavoite on ollut jokin muu. Seuraavassa esitettävä on siksi vain alustavaa kaavailua, joka on erittäin altista kritiikille.

Luokittelen kirjakielen kodifioidut normit alkuperänsä nojalla karkeasti kolmeen ryhmään. Ensimmäisenä ryhmänä pidän norveja, jotka on otettu kirjakielen normeiksi ”vakiintuneen käytännön” perusteella. Kyseessä saattaa olla kirjakieleen jo varhaisnykysuomen kaudella tai vielä varhemmin vakiintunut käytäntö tai ”sivistyneen puhekielen” tai murteiden käytäntö, jota on pidetty laaja-alaisena ja vakiintuneena. Tämän ryhmän norveja on siis noudatettu jossakin kielimuodossa, ennen kuin niistä on tullut (nyky)kirjakielen norveja. Ne ovat siinä mielessä todellisia norveja. Nimitän niitä *kirjakieleen otetuiksi normeiksi*.

Toisen ryhmän normit on luotu kirjakieleen sen erityistehtävien vuoksi. On jouduttu luomaan sääntöjä esimerkiksi sellaisia monimutkaisia lauserakenteita varten, joita puhekielessä ei käytetä. Niin ikään on jouduttu täsmentämään ja määrittelemään sanojen merkityksiä ja ohjailemaan oikeinkirjoitusta. Tämän ryhmän norveja on yleensä pohdittu kielenhuoltoelimityksissä ja käsitelty kirjallisuudessa, joten normien perustelut ovat jäljitettävissä. Kyse on normeista, joiden luonteisia sivistyskielessä ei voida välttää. Käytän niistä nimitystä *kirjakielelle tehdyt normit*.

Kolmas ryhmä ei erotu toisesta selvästi, ei ehkä edes kiistattomasti. Omalta osaltani olen kuitenkin näkevinäni eroa. Kyse on tässäkin kirjakielelle tehdyistä normeista, mutta sellaisista, jotka eivät ole sen toimintakyvyn kannalta välttämättömiä. Ne tähtäävät kielen parantamiseen, ja niiden noudattaminen on ainakin osittain makuasia. Tarjona olevista ilmausvaihtoehdoista yhtä puolletaan esimerkiksi sillä perustella, että se on suomalaisempi, kauniimpi tai tarkoituksenmukaisempi kuin muut.

Jokin vaihtoehto torjutaan esimerkiksi siitä syystä, että se on vieraan mallin mukainen, vulgaari tai tarpeeton. Tämän ryhmän normit perustuvat joskus kielenhuoltoelinten kollektiiviseen harkintaan, mutta ne saattavat myös ilmaantua kielioppaisiin, ilman että niiden alkuperä olisi jäljitettävissä. Annan niille nimen *korrektiiviset normit*.

3.1. Kirjakieleen otetut normit

Renate Bartsch teoksessaan "Norms of Language" esittää yleisenä säännönmukaisuutena, että kirjakielen normeja luotaessa ratkaisevassa asemassa ovat koulutetun kansanosan normit ja niihin perustuva intuitio siitä, mikä on hyvää kieltä. Kielelle ei lakeja säädä mikään parlamentti, vaan parlamentin asemassa on lukeneisto. Jos ratkaisuja tekee erityinen kielenhuolto-organisaatio, sen jäsenet yleensä edustavat tätä ryhmää ja heidän intuiotensa on sen mukainen. (Bartsch 1987: 86—93.)

Suomessa asian laita varmasti on näin ainakin jo 1900-luvun alkuvuosikymmenistä, ehkäpä jo 1800-luvun loppuvuosikymmenistä lähtien, kun suomenkielinen koulutus on tehnyt tehtävänsä ja on olemassa suomenkielistä lukeneistoa. Varhaisnykysuomen kaudella, jolloin kirjakielen normien perusta luotiin, suomenkielistä lukeneistoa kuitenkin ei vielä ollut. Ei siis ollut myöskään sellaista puhekielen muotoa, johon kirjakieli itsestään selvästi olisi voinut perustua. Oli toisaalta vanhentuneeksi ja puutteelliseksi koettu kirjakieli, toisaalta kirjavat murteet. Kun puhekieleen kuitenkin haluttiin nojata, oli turvauduttava murteisiin ja tehtävä valintoja. Ns. kansankielisyyskannalla oli varhaisnykysuomen kaudella ja on ollut myöhemminkin merkittävä vaikutus kirjakielen normien valintaan (esim. Setälä 1921/1894: 79—85; Paunonen 1992: 160—165).

Tavallaan hyvin valaiseva on Setälän kuvaus lauseoppinsa kielipohjasta (ks. edeltä). Tämä 1880 ilmestynyt teoshan ajoittuu varhaisnykysuomen ja nykysuomen kausien taitteeseen (vrt. Ikola 1965: 36—39). Uudistuneella kirjakielellä on jo traditiota, mutta se yksin ei vielä riitä: tueksi tarvitaan kansankieltä. Merkille kannattaa panna myös aikalaiskritiikin kiitos nojautumisesta "jo yleisesti tavalliseksi tulleen kirjakieleen ja paraaseen kansan puhekieleen".

Kansankieleen on vedottu myöhemminkin. Marja Kekäläisen laatiman yhteenvedon mukaan kansankieleen tai todelliseen kielenkäyttöön oikeakielisyyssperusteena ovat tämän vuosisadan kielenohjailussa vedonneet Setälän lisäksi Artturi Kannisto, Lauri Kettunen, Aarni Penttilä, Osmo Ikola ja Jouko Vesikansa (1980: 150, 152).

Kielenhuoltajan käsitys kansankielen normista ei tietenkään välttämättä ole sama kuin todellinen normi. Sitä paitsi eri murteiden normit poikkeavat toisistaan suuresti. Kansankieleen vedoten on perusteltu toisilleen vastakkaisiakin käsityksiä. Esimerkiksi kiisteltäessä yhdyssubstantiivien nominatiivi- ja genetiivialkuisuudesta on kansankieltä käytetty kummankin kannan puolustamiseen (ks. Kapiainen 1983: 5–27). Saarimaa löysi kansankielestä tukea genetiivin käytölle (esim. 1930: 62, 1947: 84), Kettunen myös nominatiivin (esim. 1931: 124, 1949: 103). Myöhempi tutkimus on osoittanut, että nominatiivin ja genetiivin kesken sekä murteissa että kirjakielessä vallitsee hienosyinen työnjako (murteiden käytännöstä ks. Kapiainen 1983).

Kirjakielen normien tarkistuksiin on antanut aihetta kansankielen ja muunkin käyttökielen tuntemuksen syveneminen. Useammassa kuin yhdessä tapauksessa uusi tietämys on johtanut havaintoon, että rabulisti Kettunen olikin oikeassa. Enää ei yhdyssubstantiivien nominatiivista ja genetiivistä anneta niin jyrkkiä ohjeita, kuin Saarimaa antoi. Sanajärjestyksen ohjaamisessa ollaan huomattavasti varovaisempia kuin Saarimaa. *Tuli tehtyä* -rakenne on saanut kielilautakunnan hyväksynnän. Monikon illatiivit *korkeisiin* ja *lyhyisiin* ovat salonkikelpoisia, samoin sellaiset heikkoasteiset monikkomuodot kuin *mellakoina* ja *mellakoihin*. Näissä kaikissa tapauksissa Kettunen asiallisin perustein vastusti hyödyttöntä säännöstelyä ja vaati valinnanvapautta, joka puhekielessäkin vallitsi. Äskettäin on pannasta päässyt konjunktio *etteikö*, jonka aikaisemmin vain Kettunen oli hyväksynyt (vrt. Larjavaara 1992: 119).

Kirjakielen keskeisten normien kodifikaatio periytyy Setälän kielioppeista, Setälä taas on osaksi nojautunut vanhempiin kielioppiin. Vaikka Setälän kieliopit viime vuosisadan lopussa olisivat vastanneet koulua käyneiden intuitiota oikeasta kielestä, ei tietenkään voida oikopäätä olettaa, että tilanne on sama vielä tälläkin hetkellä. Kieli muuttuu, vaikka vakiintunut kirjakieli ns. yleiskielen muutosta hillitseekin. Eräisiin kohtiin, joissa tavallisen kielenkäyttäjän normi poikkeaa kirjakielen normista, on kiinnittänyt huomiota Auli Hakulinen (1981: 38), eräisiin muihin Heikki Paunonen (1992: 174–175).

3.2. Kirjakielelle tehdyt normit

On yleismaailmallista, että jonkin kielen tulo kirjallisuuden, tieteen ja hallinnon välineeksi vaatii kielen kehittelyä. Välttämättömiksi eivät käy vain uudet sanat vaan myös uudet lauserakenteet ja tyyliilajit. Mutkikkaat ajatuskulut vaativat ilmaisukseen mutkikkaita lauserakenteita,

esim. nominaalistuksia, attribuuttirakenteita ja sivulauseita. (Vrt. Bartsch 1987: 278—280.) Puhekieli ei sellaisenaan riitä kirjakielen rakennusaineeksi.

Normien luomisessa kirjakielelle on Suomessa keskeinen asema ollut kollektiivisella harkinnalla, jota on harjoitettu ensin yksityisten seurojen, sitten virallisen kielenhuolto-organisaation piirissä.

August Ahlqvistin aloitteesta perustettiin 1876 Kotikielen Seura, jonka keskeisenä työalana oli juuri kirja- ja yleiskielen tutkimus ja kehittäminen. Varsinkin Ahlqvist itse seuran ensimmäisenä esimiehenä suuntaisi sen toimintaa kielenohjailuun. Kotikielen Seuran kokouksissa käydyillä ja Virittäjässä julkaistuilla keskusteluilla ja niihin perustuvilla kannanotoilla oli suuri merkitys aikana, jolloin vielä ei ollut valtion tai muiden yhteisöjen tukemaa järjestelmällistä kielenhuoltoa. (Paunonen 1976, erit. 334—335, 367—369.) Se puolestaan periytyy nykyisessä muodossaan osin jo 1920-luvulta.

Vuonna 1928 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perusti käytännön kielenviljelyä hoitamaan erityisen kielivaliokunnan ja 1945 sen täydennykseksi kielitoimiston (tarkemmin L. Hakulinen 1945). Vuonna 1949 nämä toimintamuodot korvasi Suomen Akatemian yhteyteen suomen kielen huoltoa varten perustettu kielitoimisto ja sen asiantuntijaelin kielilautakunta (vuodesta 1970 Nykysuomen laitoksen kielitoimisto ja kielilautakunta). Kun 1976 perustettiin Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, virallinen kielenhuolto yhdistettiin sen organisaatioon.

Esimerkkinä nimenomaan kirjakielelle ominaisesta normitustarpeesta sopii toimimaan akkusatiiviobjektin muoto sellaisissa kompleksisissa lauseissa, joissa objektin välittömänä pääsanana on infinitiivi. Infinitiivin objektin muotoa pohdittiin jo Kotikielen Seurassa 1880-luvulla (Paunonen 1976: 342). Setälän lauseopissa infinitiivin objektia koskevat säännöt pysyivät sisällöltään samoina 2. painoksesta 12:nteen. Käytännössä pääätteettömän akkusatiivin käyttö oli kuitenkin yleisempää kuin säännöt edellyttivät, ja SKS:n kielivaliokunta päättyi jo 1945 pieneen myönnytykseen (Ikola 1950: 468). Vuonna 1950 Osmo Ikola ehdotti laajempaa myönnytystä, johon kielilautakunta suhtautui suopeasti (Ikola 1950; Vir. 1950: 475). Sadeniemen tarkistamaan Setälän lauseopin 13. painokseen ilmaantuikin sitten ”Ikolan pykälänä” tunnettu säännön väljennys (§ 26 II e), jonka mukaisen ohjeen siitä pitäen ovat antaneet muutkin (esim. Itkonen 1982: 68). Ikola kuitenkin palasi asiaan vielä 1986 suomen kielen lautakunnassa, ja lautakunta hyväksyi hänen ehdotuksensa mukaisen entistä väljemmän muotoilun (Ikola 1986; Kielikello 1986: 223). Lainaan Ikolaa:

Kokemukset viittaavat siihen, etteivät monet kehittyneetkään kirjoittajat pysty täysin soveltamaan nykyisiä objektisääntöjä, jotka edel-

lyttävät suhteellisen hyvää lauseenjäsennyksen hallintaa. Sitä paitsi nyt esillä olevat lausetyypit ovat sen verran mutkikkaita ja sen verran harvoin esiintyviä, että säännön täytyy kielen nykyisessä kehitysvaiheessa olla väljä. Käytäntö horjuu, eikä sen vakiintumiseen voida säännöllillä paljoakaan vaikuttaa. Usein olisi parempi käyttää kevyempiä ja sujuvampia ilmaisutapoja, mutta ei sekään aina ole mahdollista. Objektisäännöissä on näin ollen pakko ottaa huomioon tässä käsitellyt lauserakenteet. (1986: 222.)

Ortografia on tietysti aina luotava nimenomaan kirjakieltä varten. Suomessa kehitys vanhan kirjakielen hapuilevasta ortografiasta nykyiseen säännölliseen, lähes fonemaattiseen oikeinkirjoitukseen on ollut mittava. Olennaiset ratkaisut ja valinnat tehtiin varhaisnykysuomen kaudella, mutta mm. joissakin astevaihtelun erikoistapauksissa, jälkita-vujen diftongien merkinnässä ja vierasperäisten sanojen oikeinkirjoituksessa on riittänyt hiomista pitkään tälle vuosisadalle.

Näytteeksi epäonnistuneesta oikeinkirjoitusnormista otetaan usein *-o(i)tta*-vartaloisten verbien oikeinkirjoitus (esim. Leino 1989: 569). Ei sitä voikaan puolustella, mutta sen sijaan voi puolustaa kielenhuoltajia, jotka ovat pyrkineet parempaan ratkaisuun. Kauttaaltaan *ittömään* kirjoitustapaan siirtymistä ehdotti jo Wolmari Kilpinen 1863. Arvi Jännes (Arvid Genetz) oli niin radikaali, että hän ehdotti painottoman tavun diftongin *i:n* poistamista kaikista johdoksista (1886: 4—5). Kielioppien kanta *-o(i)tta*-vartaloisiin verbeihin oli kuitenkin jo 1800-luvun lopulla olennaisesti sama kuin nykyinen suositus (esim. Setälä 1898: 122). Perusteelliseen tarkasteluun *-o(i)tta*-verbit otti Artturi Kannisto kirjoituksessa, joka on julkaistu Virittäjässä 1901. Hän asetti kyseenalaiseksi kielioppien kannan ja sen perusteet.

Kielioppien kanta perustui etymologisiin syihin, niin kuin Setälä sanookin. Alkuaan *o*:llisten ja alkuaan *oi*:llisten verbien ero on useimmista murteista kadonnut, joten puhekielen perusteella on mahdotonta tietää, mitkä verbit kumpaankin ryhmään kuuluvat. Ryhmien erillään pitämiseksi on turvaututtava kieliopin sääntöön ja pohdittava johtosuhdetta. Mutta vaikeuksiin voi joutua, vaikka osaisikin noudattaa sääntöä, sillä saman verbin johtosuhde voidaan selittää eri tavoin (esim. *hajottaa, lihoittaa, sekoittaa, varoittaa*). Järkeviä ratkaisuja Kannisto näkee kaksi: kirjoitetaan *i* kaikkiin verbeihin, tai ei kirjoiteta sitä mihinkään. Hän itse päättyy puoltamaan *i*:töntä kirjoitustapaa ja esittää sille useita perusteluja (s. 75—76).

Kanniston ehdotus synnytti Virittäjässä vilkkaan keskustelun. Vuoden 1902 alussa julkaistiin toimituksen loppulausunto, jossa toimitus ilmoitti asettuvansa uudistuksen kannalle (Vir. 1902: 11—12). Kannisto uudisti ehdotuksensa Virittäjässä vielä 1907, ja Virittäjä noudatti sitä aina 1920-luvulle asti. Ikävä kyllä uudistusta ei omaksuttu yleiseen käyt-

töön. Esim. Cannelinin Kieliopas (1916) asettui setäläläiselle kannalle (s. 45—47). 1920-luvulla Virittäjäkin luopui uudistuksesta, ja sittemmin on suositus ollut yhdenmukainen. Nykyisin vallitsee suhteellinen vakiintuneisuus, jota tuskin on syytä enää rikkoa (vrt. Ikola 1951: 291).

3.3. *Korrektiiviset normit*

Kielioppaiden — esimerkiksi Saarimaan opaskirjojen — sisältö voidaan normien näkökulmasta jaotella karkeasti kahtia. Vain osaa niiden sisälöstä voi luonnehtia nimityksellä ”korrektiiviset normit”.

Osaksi kielioppaat esittävät näytteitä kielenkäytöstä, joka on kirja-kielen kodifioitujen normien vastaista, ja korjaavat sitä normien mukaiseksi. ”Huonoa ja hyvää suomea” -teoksessa kieliopin kodifioitu normi on toiseksi yleisin korjauksen peruste (Muurinen 1982: 10). Marja Kekäläisen tutkimuksen mukaan Suomen merkittävien kielenohjaajien enemmistö (15/25) on ainakin joskus vedonnut kieliopin traditioon (1980: 150—152). Tällaisessa toiminnassa ei ole kyse kielen vaan kielenkäytön ohjailusta, ei normien antamisesta vaan jo annettujen normien voimassa pitämisestä. Se kuuluu pikemmin funktionaalisen kuin normatiivisen kielenohjailun piiriin (vrt. Sajavaara 1980: 56—57).

Toisaalta opaskirjoissa pyritään ohjailemaan myös kieltä eikä vain kielenkäyttöä. Kielenkäyttöä korjailtaessa annetaan uusia normeja, joiden perustana on kirjoittajan ja hänen taustayhteisönsä käsitys siitä, millaista kielen tulisi olla. Kyse ei ole empiirisistä normeista vaan kieli-ihanteesta. Tällaisia kielen parantamiseen tähtääviä normeja nimitän korrektiivisiksi normeiksi.

Jonkin kielioppaan ohjeita ja varsinkin niiden perusteluja analysoimalla voi saada käsityksen siitä, millainen on oppaan laatijan ihannekieli. ”Huonoa ja hyvää suomea” -teoksen oikeakielisyyssperusteluista päätellen Saarimaan ihannekieli on paitsi kieliopillisesti oikeaa ennen kaikkea puhdasta, käyttökelpoista ja esteettistä. Käyttökelpoisuuden ja esteettisyyden perusteita Saarimaa käyttää pääasiallisesti äänne- ja sanaopissa, kielen puhtauden vaatimukset taas kohdistuvat varsinkin lauseoppiin ja sanastoon (Muurinen 1982: 13).

Kielen puhtauden pahin este on muokalaisuuksien tunkeutuminen kieleen. Saarimaa itse toteaa: ”Kielemme on ollut vuosisatoja sangen voimakkaan ruotsalaisen vaikutuksen alaisena, ja tämä vaikutus on istuttanut siihen varsinkin varhaisempina aikoina paljon sellaisia ruotsinmukaisia ilmauksia, jotka eivät ole ollenkaan tarpeellisia eivätkä tarkoituksenmukaisia” (1930: 66). Näitä svetisismejä hän pyrkii tehokkaasti

karsimaan: lähes 180 kertaa hän ”Huonoa ja hyvää suomea” -kirjassa puuttuu epäsuomalaiseen, muukalaiseen tai ruotsinvoittoiseen kielenkäyttöön. Paitsi svetisismeistä kirjassa huomautetaan muutaman kerran saksanmukaisuudesta ja kerran venäjän kielen vaikutuksesta. (Muurinen 1982: 4.) Painokkaimmin Saarimaa vastustaa yleisesti esiintyvää käänteistä sanajärjestystä, josta hän toteaa: ”Ruotsinmukainen sanajärjestys on kielemme pahimmin juurtuneita ja ikävimpiä epäsuomalaisuuksia” (1930: 91). Varsin laajasti hän käsittelee myös attribuuttien ja paikallissijojen sekä passiivin toisen partisiipin epäsuomalaista käyttöä.

Kirjakielen epäsuomalaisuudet ovat Saarimaan mukaan lähinnä suomentajien ja muiden vieraskielistä kirjallisuutta käyttämään joutuneiden välittämiä (1930: 66—67). Toisaalta kartettavia ilmauksia on tullut kirjakieleen myös huolimattomasta puhekielestä; niitä Saarimaa nimittää yleisimmin murteellisuuksiksi. Kun muukalaisen tai murteellisen ilmauksen tilalle annetaan aidon kielen mukainen oikea vastine, sitä perustellaan seuraavantapaisilla toteamuksilla: supisuomalaista on, suomalainen korva vaatii, turmeltumaton suomalainen kielikorva vaatii, suomalainen sanoo, ummikkosuomalainen käsittää, suomalaisemmin, suomeksi. (Muurinen 1982: 6.) Joskus Saarimaa kuitenkin etsii tukea kansankielestä. Näin on laita, kun hän esim. puolustaa genetiivialkuisia yhdyssanoja, suoraa sanajärjestystä ja sisäpaikallissijojen käyttöä.

Purismissaan Saarimaa liittyy kieli-ihanteeseen, jonka juuret ovat Ruotsin vallan ajassa ja joka voimakkaasti vaikutti kansallisen heräämisen kaudella (ks. esim. Setälä 1921/1894: 85—91; Paunonen 1992: 165—171). Myös Saarimaan oman ajan aitosuomalaisuus tarjosi sille otollisen maaperän. Kaikkiaankin puhtaan kielen ihanne on suomen kielen ohjailussa ollut vahva: Kekäläisen mukaan enemmistö merkittävistä kielenohjaajista on käyttänyt puristisia perusteluja (13/25). Puhdaskielisyys on ollut kieliopin tradition jälkeen yleisin oikeakielisyysperuste. (Vrt. Kekäläinen 1980: 150—152.)

Kekäläisen mukaan monien käyttämä peruste suomen kielen ohjailussa on ollut myös vetoaminen kansankieleen tai todelliseen kielenkäyttöön (12/25). Paljon jäljessä tulevat tarkoituksenmukaisuus (8/25) ja vakiintuneisuus (6/25), ja muut perusteet ovatkin vain harvojen käyttämiä. (Mp.)

Eri korjailuperusteiden arvosta voidaan ja pitääkin keskustella. Esi-merkkinä erilaisesta arvottamisesta mainitsen vain yhden ääritapauksen. Suomen kielen ohjailussa on nähty paljon vaivaa epäsuomalaisena pidetyn passiivin 2. partisiipin käytön (”estetty saapumasta”, ”suljettu tavu”) juurimiseksi kielestä ja siinä hyvin onnistuttukin (ks. Itkonen 1975: 35—36). Virolaissyntyinen kielenohjailun teoreetikko Valter Tauli kuitenkin mainitsee tämän korjauksen esimerkkinä sellaisen syntaktisen

loogisuuden tavoittelusta, joka ei ole ominaista luonnollisille kielille. Taulin kannalle asettumatta lainaan hänen tekstiään (1968: 67):

Suomalaiset puristit ovat tuominneet hylättäviksi sellaiset yleiskielessä tavalliset passiivisen partisiipin sisältävät rakenteet kuin *hän on estetty saapumasta, olen velvoitettu taistelemaan, puhuu murrellä äänellä, hyvin puettu nainen, hyvin informoitu sanomalehti*. Syynä on menneen ajan partisiipin merkityksen ahdas tulkinta: sen ajatellaan suomessa merkitsevän toisen henkilön tahallista ja tietoista toimintaa. Mutta todellisessa yleiskielisessä käytössä sen merkitys on laajempi: se ilmaisee toimintaa, jonka henkilöön tai oloon tietoisesti tai tiedottomasti kohdistaa toinen henkilö, hän itse, olosuhde, konkreettinen, abstraktinen tai kuviteltu olio tai voima tms. Samoin on laita virossa, jossa kenenkään mieleen ei ole juolahtanut kieltää sellaisia ilmauksia. On epäolennaista, että nämä ilmaukset on enimmäkseen lainattu vieraasta kielestä. Sehän päinvastoin edistää kieltenvälistä yhteydenpitoa.

Kielioppaiden korjailuissa on tapauksia, joissa sinänsä hyväksytyjä kieliopin sääntöjä sovelletaan uusiin yhteyksiin. Osa näistä sääntöjen tiukennuksista lienee syntynyt kouluopetuksessa, ilman että kukaan olisi niiden seurauksia kaikinpuolisesti harkinnut. Saarimaahan oli käytännön työssä toimiva äidinkielen opettaja, samoin monet muut opaskirjojen laatijat.

Todennäköisesti opetuskäytännössä syntyneeseen normiin törmäsin, kun saamani tiedustelun johdosta ryhdyin selvittämään, miksi yksikkömuotoiseen kollektiivisubstantiiviin ei koskaan saisi viitata monikko- tai muotoisella pronomiinilla. Kysyjänä oli kielenkääntäjä, jota tämä vain suomen kielelle ominainen normi oli alkanut ihmetyttää. Sen ensimmäiset kirjaanpanot löysin vuodelta 1925 Kaarlo Niemisen laatimasta ainekirjoituksen opaskirjasta (s. 98, 99) ja Aarne Rossanderin vastaavasta oppaasta (s. 52) (Rossanderin kirjan edellisissä painoksissa asiasta ei vielä mainita). Vuoden 1935 Virittäjässä saa yliopistomies koulumiehetä nuhteita kyseisen kongruenssin rikkomisesta: lehtori Lauri Pelkonen moittii Lauri Kettusta esimerkkilauseesta, jossa pronomini *he* viittaa substantiiviin *kotiväki* (Pelkonen 1935: 205). Myöhemmät kielioppaat yleensä vaativat pronominin poikkeuksetonta kongruenssia myös kollektiivisubstantiivin ollessa korrelaattina. Oletan, että vaatimus on syntynyt opetuskäytännössä Setälän pronominin kongruenssia koskevan yleisohjeen pohjalta (ks. esim. Setälä 1922: 88).

Tässä tapauksessa kielenkäytöltä on vaadittu muodon johdonmukaisuutta piittaamatta semanttisesta puolesta. Muidenkin hankalien, mieltä valtaisilta tuntuvien normien kohdalla voi kyse olla periaatteessa samasta asiasta: kielen loogisuuden vaatimuksen liioittelusta semanttiset ja pragmaattiset näkökohdat unohtaen. Yleiskielessäkään sanojen merki-

tykset eivät aina pysy niille määrättyissä rajoissa eivätkä kieliopilliset muodot perusfunktioissaan.

4. Entä sitten?

Kriittisessäkin kirjoittelussa ei ole asetettu kyseenalaiseksi sitä, että kirjakieli tarvitsee normit ja että sitä tulee ohjalla (ks. esim. Leino 1989: 555—556, 569). Tästä asiasta puhuu myös Bartsch. Hän vastaa Saksassa kielenohjailua vastaan esitettyihin hyökkäyksiin ja tähdentää normitetun kielimuodon yhteiskunnallista merkitystä. Normikieli edistää tasa-arvoa, koska sen voivat koulussa oppia kaikki ja se siten tasoittaa ”eliitin” ja muiden ihmisten välistä kielellistä eroa. Viime kädessä keskinäinen ymmärtäminenkin on mahdollista vain yhteisten normien varassa. Sekä kielen käyttäjät että tähän tehtävään erityisesti määrätty henkilöt huolehtivat kielen normeista luodakseen ja säilyttääkseen kieliyhteisön. Sen, että vähäiset normit joskus ovat kohtuuttoman suuren huomion kohteena, ei pitäisi antaa heittää varjoa kielenhuollon perustaan ja kaikkiin ponnisteluihin. Kielenhuolto on koko kieliyhteisön asia, mutta joillakin ihmisillä on siitä suurempi vastuu kuin muilla. (Bartsch 1987: 288—293.)

Kieltä ei enää nykyisin ole tapana verrata elolliseen organismiin, mutta yhdessä suhteessa voi kirjakielen rinnastaa elävään olentoon, nimenomaan ihmiseen: menneisyys rajoittaa sen mahdollisuuksia toimia nykyajassa ja nykyisessä ympäristössään. Vakiintuneella kirjakiellellä on traditionsa. Niiden murtamiseen liittyy riskejä, niin kuin Osmo Ikola on osoittanut. Jokainen kielen normien muuttamisyritys aiheuttaa kieleen ainakin tilapäisen epävakaisuuden, eräänlaisen häiriötilan. Tämän vuoksi on tarkoin harkittava, onko muutoksesta koitua etu niin suuri, että se korvaa häiriön tuottaman haitan. (Ikola 1951: 287—288.) Toinen riski kohdistuu kirjallisuuden traditioon: jos kirjakielen normeja radikaalisti muutetaan, olemassa oleva kirjallisuus käy kieleltään vanhentuneeksi. Toisaalta kirjakieli ei saisi etäännyä oman aikansa puhekielestä niin paljoa, että sen opettaminen, oppiminen ja käyttäminen käy vaikeaksi. Tässä on dilemma, johon tuskin ihanteellista ratkaisua löytyykään.

Yhtenä ratkaisuna on entistä suuremman variaation sietäminen myös kirjakielessä. Kielenohjailunkin taustatieteenä voi olla sosiolingvistiikka, joka tarkastelee kielen normeja niiden tilanteisissa ja yhteiskunnallisissa yhteyksissä. Itse asiassa kielenohjailun sosiolingvistiikkaan liittäviä puheenvuoroja onkin esitetty jo pitkään (esim. Leino 1980: 47; Paunonen 1983: 90—91; Sajavaara 1983: 118—119). Sosiolingvistiikasta vaikut-

teita saaneen suhteellisuudentajun soisi leimaavan paitsi normien ope-
tusta myös julkista kielenkorjailua. Kirjakieltähän käytetään perin eri-
laisiin tehtäviin. Tiukimmin preskriptiivisten normien mukaista kuuluu
olla sen viestinnän, jossa täsmällisyyden vaatimukset muutenkin ovat
suurimmat, esimerkiksi juridisen ja hallinnollisen kielenkäytön. (Vrt.
Koivusalo 1985.)

En usko, että suomen kirjakielen normien kohentamiseksi on tar-
peen ryhtyä sellaiseen normientarkistusoperaatioon, kuin Matti Larja-
vaara ehdottaa Virittäjässä (1992: 122). Pikemmin menettelytapa voisi
olla sama kuin tähänkin asti: kun tutkimus tuo esiin uutta tietoa kieles-
tä, se otetaan huomioon normien tarkistuksina. Tutkimusta tulisi kui-
tenkin nykyistä enemmän suunnata nimenomaan normikysymyksiin:
normien taustan, perusteiden ja toimivuuden selvittelyyn. Tässä on
kenttää opinnäytetöidenkin tekijöille. Normijärjestelmän heikkojen
kohtien paljastamiseksi on syytä kuunnella käytännön kielenhuoltajia:
äidinkielen opettajia ja kielitoimiston tutkijoita. Epäilyksen alaisiksi
joutukoot ensimmäisinä ne normit, joita on vaikea opettaa, oppia ja
muistaa.

LÄHTEET JA LYHENTEET

- Agr. = *Mikael Agricolan teokset I—III*. Werner Söderström Osakeyhtiön julkaisema nä-
köispainos. Porvoo 1931.
- BARTSCH, RENATE 1987: *Norms of Language*. Theoretical and Practical Aspects. Singa-
pore.
- VON BECKER, REINHOLD 1824: *Finsk Grammatik*. Åbo.
- CANNELIN, K. 1916: *Kieliopas*. Ohjeita suomenkielen käyttäjille. I. Äänne- ja sanaoppi.
Porvoo.
- HAKULINEN, AULI 1981: Kieli ihmistymisen välineenä. *Äidinkieli, koulu ja kulttuuri*.
ÄOLVK XXVIII.
- HAKULINEN, LAURI 1945: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitoimiston perustami-
nen, sen taustaa ja esivaiheita. *Virittäjä*.
- HEIKKINEN, LIISA 1981: *Suomenkielisen suomen kielen oppikirjan synty ja kehittyminen*
1880-luvulla. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen lai-
toksen julkaisuja 4. Tampere.
- IKOLA, OSMO 1950: Infinitiivin objektista. *Virittäjä*.
——— 1951: Kielenohjailu ja kieliyhteisö. *Virittäjä*.
——— 1965: Suomen kielen kehityskaudet. *Sananjalka* 7.
——— 1968: Suomen kielioppi ja oikeakielisyysoapas. *Suomen kielen käsikirja*. Toim.
Osmo Ikola. Tapiola.
——— 1986: Infinitiivin objektin muodosta. *Kielikello*.
——— 1992: Raamatun vaikutus kirjasuomeen. *Biblia 350*. Suomalainen Raamattu
ja Suomen kulttuuri. Toim. Jussi Nuorteva. SKST 558. Hämeenlinna.
- ITKONEN, TERHO 1958: Uusi suomen kielioppi. *Virittäjä*.
——— 1975: *Näillä näkymin*. Kirjoituksia nykysuomesta ja sen huollosta. SKST 316.
Helsinki.

- ITKONEN, TERHO 1982: *Kieliopas*. Vaasa.
- JUDÉN, JAC. 1818: *Försök till utredande af finska språkets grammatik*. Wiborg.
- JÄNNES, ARVI 1886: Vähä suomalaisesta oikeinkirjoituksesta. *Virittäjä*.
- KANNISTO, ARTTURI 1901: Eräs oikeinkirjoituskysymys. *Virittäjä*.
- 1907: Pari oikeinkirjoituskysymystä. *Virittäjä*.
- KAPIAINEN, SALME 1983: *Nominatiivi ja genetiivi yhdyssubstanttiivien määriteosana suomen murteissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- KARLSSON, FRED 1982: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Juva.
- KAUPPINEN, ANNELI 1985: Lukiolaisten käsityksiä kielen normien perusteista. *Virittäjä*.
- KEKÄLÄINEN, MARJA 1980: Kielellisen normin käsitteestä ja kielenhuollon periaatteista. *Näkökulmia äidinkielenopetukseen ja kielenhuoltoon*. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 2. Tampere.
- KETTUNEN, LAURI 1931: Uusin oikeakielisyysopas. *Virittäjä*.
- 1949: *Hyvää vapaata suomea*. Ohjekirja suomen kielen käyttäjille. Jyväskylä.
- Kielikello*. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.
- KILPINEN, W. 1863: Sana-puvullinen kysymys. *Suomi* 2:1. Helsinki.
- KOIVUSALO, ESKO 1985: Miten normikieltä varten annetut suositukset ja ohjeet on tulkittava? *Kielikello*.
- KORHONEN, MIKKO 1986: *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828—1918*. Helsinki.
- LARJAVAARA, MATTI 1992: *Etteikö kelpaa? Virittäjä*.
- LEINO, PENTTI 1989: Kirjakieli — puutarha vai kansallispuisto? *Virittäjä*.
- LEIWO, MATTI 1980: Kielioppi, oikeakielisyys ja ainekirjoitus. *Kieliopistako käsitteet äidinkielenopetukseen?* Suomen sovelletun kielitieteen yhdistyksen AFinLA:n julkaisuja 27. Turku.
- LINDÉN, EEVA 1958: Aarni Penttilän Suomen kielioppi. ÄOLVK VI.
- LÖNNR. = LÖNNROT, ELIAS: *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja I—II*. Kolmas, manulmenetelmällä jäljennetty painos. Porvoo 1958.
- MURURINEN, PAULA 1982: *E. A. Saarimaan Huonoa ja hyvää suomea -oppaan oikeakielisyysperusteista*. Suomen kielen proseminariesitelmä. Turun yliopisto.
- NIEMINEN, KAARLO 1925: *Ainekirjoituksen opas*. Helsinki.
- NUMMINEN, PAAVO 1965: Kirjoillakin on kohtalonsa. *Virittäjä*.
- Nykysuomen sanakirja I—VI*. Porvoo 1951—1961.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: Kotikielen Seura 1876—1976. *Virittäjä*.
- 1983: Sosiolingvistiikka. *Kielemme tuntemus*. ÄOLVK XXX.
- 1992: Kielettären koulijat. *Yhteiskunta muuttuu — kieli muuttuu*. Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja. Juva.
- PELKONEN, LAURI 1935: Edellisen johdosta. *Virittäjä*.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. Porvoo.
- PULKKINEN, PAAVO 1972: *Nykysuomen kehitys*. Katsaus 1800- ja 1900-luvun kirjakieleen sekä tekstinäytteitä. Tietolipas 72. Jyväskylä.
- RAPOLA, MARTTI 1956: Murteiden taistelu — mitä se oli ja mitä se ei ollut. *Kalevalaseuran vuosikirja* 36. Helsinki.
- 1962: *Johdatus suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Toinen, uudistettu painos. Turku.
- 1967: *Suomenkielinen proosa Ruotsin vallan aikana*. Tietolipas 49. Forssa.
- ROSSANDER, AARNE 1925: *Aine- ja oikeinkirjoitusneuvoja oppikoululaisille ja seminaarilaisille*. Kolmas, täydennetty painos. Jyväskylä.
- RENVALL, GUSTAF 1840: *Finsk språklära, Enligt den rena Vest-Finska, i Bokspråk vanliga Dialecten*. Åbo.
- RINTALA, PÄIVI 1985: Uppfattningar om rätt och orätt vid normeringen av finskans morfologiska och syntaktiska struktur. *Språk og samfunn i Norden etter 1945*. Nordisk språksekretariats rapporter 5. Oslo.
- SAARIMAA. E. A. 1930: *Huonoa ja hyvää suomea*. Oikeakielisyysohjeita. Porvoo.
- 1947: *Kielenopas*. Oikeakielisyysohjeita. Porvoo.
- SADENIEMI, MATTI 1952: Nykysuomen sanakirjan ilmestymisen johdosta. *Virittäjä*.

- SAJAVAARA, PAULA 1980. Kielenohjailu. *Soveltava kielitiede*. Toim. Kari Sajavaara. Huhmari.
- 1983: Kielenhuollon asemasta. *Kielemme tuntemus*. ÄOLVK XXX.
- S(ETÄLÄ), E. N. 1880: *Suomen kielen lauseoppi*. Oppikirjan koe. Helsinki.
- SETÄLÄ, E. N. 1884: *Suomen kielen lauseoppi*. Kouluja varten. Toinen, muutettu painos. Helsinki.
- 1898: *Suomen kielioppi*. Äänne- ja sanaoppi. Oppikoulua ja omin päin opiskelua varten. Helsinki.
- 1921/1891: Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista. *Kielentutkimus ja oikeakielisyys*. Helsinki.
- 1921/1894: Oikeakielisydestä suomen kielen käytäntöön katsoen. *Kielentutkimus ja oikeakielisyys*. Helsinki.
- 1922: *Suomen kielen lauseoppi*. Oppikouluja varten. Kymmenes, tarkistettu painos. Helsinki.
- 1952: *Suomen kielen lauseoppi*. Kolmastoista painos. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Helsinki.
- SKST=Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.
- Suomen kielen perussanakirja*. Ensimmäinen osa. A—K. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki 1990.
- TAULI, VALTER 1968: *Introduction to a theory of language planning*. Uppsala.
- VESIKANSA, JOUKO 1978: Kielioppaiden historiaa. *Virittäjä*.
- VIHONEN, SAKARI 1978: *Suomen kielen oppikirja 1600-luvulla*. Kieliopillinen ajattelu 1600-luvun suomen kielen oppikirjoissa. Järvenpää.
- Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1980: Kielenoppaiden roolista. *Näkökulmia äidinkielenopetukseen ja kielenhuoltoon*. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 2. Tampere.
- ÄOLVK=Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja. Helsinki.

PÄIVI RINTALA: *Über die Normen der finnischen Schriftsprache*

Der Artikel ist ein Beitrag zur Diskussion, die in den einschlägigen Fachzeitschriften in den letzten Jahren über die Normen der finnischen Schriftsprache und deren Grundlagen geführt wurde. Es sollen keine einzelnen Normen kritisiert oder verteidigt werden, sondern ein Überblick darüber gegeben werden, wie die Normen der Schriftsprache kodifiziert sind und was zu ihnen gehört. Es geht um eine gewisse Bestandsaufnahme als Grundlage für die weitere Diskussion. Der wichtigste theoretische Hintergrund des Artikels ist Renate Bartschs "Norms of Language" (1987).

Ein grundlegend wichtiger Zeitabschnitt für die Normen der finnischen Schriftsprache war die Periode des frühen Neufinnischen (etwa 1820—1870). Zu jener Zeit führte man die Auseinandersetzung, ob man sich bei der Entwicklung der Schriftsprache in erster Linie auf die traditionelle kirchliche Schriftsprache und die westlichen Mundarten oder auf die Sprache der Volksdichtung und die östlichen Mundarten stützen sollte. Dieser "Kampf der Dialekte" endete mit einem Kompromiß. Das damit entstandene Normenerbe vermittelten vor allem Elias Lönnrots großes Wörterbuch (1867—1880) und E. N. Setäläs Grammatiken (1880, 1898) weiter.

In dem Artikel werden die für die Kodifizierung der heutigen Normen zentralen Werke vorgestellt. Unter den Wörterbüchern sind das Nykysuomen sanakirja (Wörterbuch der finnischen Gegenwartssprache, 1951—1961) und das Suomen kielen perussanakirja (Grundwörterbuch der finnischen Sprache, 1990—) wichtig. Bei den Grammatiken hatten unumstritten und für lange Zeit die Werke Setäläs einen führenden Einfluß. Sie wurden sowohl in den Schulen als auch an der Universität als Lehrbücher benutzt und auf ihnen beruhten die für verschiedene Schulformen und Klassenstufen verfaßten didaktischen Grammatikbücher. Aarni Penttiläs umfangreiche Suomen kielioppi (Finnische Grammatik, 1957) erreichte keine ähnliche Stellung als prägende Autorität, sondern blieb im wesentlichen eine Stoff- und Ideenquelle für einen akademischen Benutzerkreis. Die Grammatikdarstellungen der letzten Jahrzehnte wiederum sind im allgemeinen linguistisch ausgerichtet. Von diesen Darstellungen unterscheidet sich Osmo Ikolos Suomen kielioppi ja oikeakielisyysopas (Grammatik und Sprachführer des Finnischen), das in dem von ihm herausgegebenen für ein breites Publikum gedachten Suomen kielen käsikirja (Handbuch der finnischen Sprache, 1968; spätere überarbeitete Auflagen unter dem Namen Nykysuomen käsikirja (Handbuch der finnischen Gegenwartssprache)) enthalten ist. Wie der Name sagt, verbindet es eine normative Sichtweise mit einer Beschreibung der Sprachstruktur und strebt namentlich eine Anleitung der Sprachbenutzer an.

Spezielle Sprachratgeber sind in Finnland in bunter Vielfalt erschienen. Als Klassiker und Prototyp dieses literarischen Genres kann E. A. Saarimaas Kielenopas (Sprachführer) angesehen werden, von dem in den Jahren 1947 bis 1971 alles in allem acht Auflagen erschienen (die beiden letzten nach dem Tod des Autors, überprüft von Paaavo Pulkkinen), und der zu sehr hoher Wertschätzung gelangte. Das Werk besteht aus Proben "schlechter" Sprachgebrauchs mit begründeten Verbesserungen. Es stellt im allgemeinen nicht die persönliche Meinung des Autors dar, sondern beruht auf den Grammatiken Setäläs und Stellungnahmen der Sprachpflegeorgane. Die Stellung dieses Werkes als normativer Sprachführer haben in den letzten Jahrzehnten u.a. das schon genannte Werk Ikolos und Terho Itkonens Kieliopas (Sprachführer, 1982) geerbt.

In dem Artikel werden die Normen der finnischen Schriftsprache ihrem Ursprung nach in drei Gruppen aufgeteilt. Zur ersten Gruppe werden Normen gerechnet, die aufgrund der "herkömmlichen Praxis" zu Normen der Schriftsprache gewählt worden sind. Die Normen dieser Gruppe hat man also befolgt, bevor sie Normen der (heutigen) Schriftsprache wurden. In Finnland war es sehr üblich, die Volkssprache als Quelle der Schriftsprache zu benutzen. Allerdings haben die Auffassungen der Sprachpfleger nicht immer mit den wirklichen Normen übereingestimmt: unter Berufung auf die Volkssprache wurden gegensätzliche Meinungen vertreten. In den letzten Jahrzehnten hat die Vertiefung der Kenntnisse der Volkssprache und der sonstigen Umgangssprache Anlaß zur Überprüfung der Normen gegeben.

Die Normen der zweiten Gruppe wurden in der Schriftsprache wegen deren speziellen Aufgaben geschaffen. Man hat z.B. die Rechtschreibung gestaltet, Bedeutungen von Wörtern präzisiert und definiert und Regeln für solche komplizierten Satzkonstruktionen verfaßt, die in der Umgangssprache nicht verwendet werden. Normen dieser Gruppe sind in der Regel in den Sprachpflegeorganen erörtert und in der Literatur behandelt worden, so daß die Begründungen verfolgt werden können. Es handelt sich dabei um Normen, die in einer Kultursprache nicht zu vermeiden sind.

Die dritte Gruppe ist von der zweiten nicht deutlich, ja vielleicht nicht einmal unstrittig zu unterscheiden. Es geht hier um diejenigen für die Schriftsprache geschaffenen Normen, die für deren Funktionieren nicht unabdingbar sind. Sie zielen auf eine Verbesserung der Sprache, und ihre Befolgung ist zumindest teilweise Geschmacksache. Solche korrektive Normen werden besonders in Sprachratgebern angegeben. Von den verfügbaren Ausdrucksmöglichkeiten wird z.B. die eine mit der Begründung befürwortet, sie sei finnischer, schöner oder zweckmäßiger als die anderen. Irgendeine andere Alternative wird etwa deshalb verworfen, weil sie nach fremdem Modell, vulgär oder unnötig sei. Besonders gewöhnlich war es in der finnischen Sprachinstruktion, solche sprachlichen Strukturen zu "echt finnischen" zu korrigieren, die als "svetizistisch" oder nach anderen fremden Modellen gebildet galten. Das Streben nach Konsequenz in der Oberflächenstruktur der Sprache hat viele Korrekturen motiviert.

Die Schriftsprache braucht Normen und auch Instruktion. Diese sollte jedoch elastischer sein als heute. Hintergrundwissenschaft sollte die Soziolinguistik sein, die die Normen in ihren situativen und gesellschaftlichen Zusammenhängen betrachtet. Die Forschung sollte sich mehr als heute auf Normenfragen konzentrieren: Hintergrund der Normen, Klärung der Grundlagen und der Funktion. Wie bisher kann das Forschungswissen Anlaß zur Korrektur der Normen geben. Um die schwachen Stellen des Normensystems aufzudecken, sollte man auch auf die Sprachpfleger der Praxis, z.B. Lehrer der Muttersprache, hören. In Zweifel sollten als erstes die Normen gezogen werden, die schwer zu lehren, zu lernen und zu behalten sind.